

Czym jest edukacja włączająca?

Edukacja włączająca oparta jest na społecznym modelu postrzegania niepełnosprawności, który uznaje, iż przyczynami niepełnosprawności są między innymi tworzone przez społeczeństwo bariery: społeczne, ekonomiczne, prawne, organizacyjne. A zatem społeczeństwo jest odpowiedzialne za zmniejszenie skutków niepełnosprawności i włączenie tych osób do życia społecznego. Dla oświaty i dla szkół będzie to oznaczało zniesienie wszelkich barier mentalnych, psychologicznych, edukacyjnych, technicznych, organizacyjnych i architektonicznych, które uniemożliwiają bądź utrudniają uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi funkcjonowanie w szkole.

Dzieci są różne, a szkoła i system edukacji wymagają zmian, by sprostać ich indywidualnym potrzebom. Szacuje się (dane GUS), że w Polsce 18-20% całej populacji uczniowskiej to dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a więc tacy uczniowie, którzy z różnych powodów wykazują znacznie większe trudności w uczeniu się niż większość ich rówieśników. Do tej grupy z pewnością zaliczyć można uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności, a także z dysleksją, nadpobudliwością, chorobami przewlekłymi oraz pochodzących ze środowisk marginalizowanych i zaniedbanych, jak również dzieci mniejszości narodowych i emigrantów. Oznacza to, że w każdej szkole podstawowej, szczególnie dotyczy to szkół położonych w uboższych rejonach kraju, znajduje się liczna grupa dzieci wykazujących specjalne potrzeby edukacyjne.

Kluczowym czynnikiem w nauczaniu jest elastyczność, czyli uznanie, że dzieci uczą się w różnym tempie, a nauczyciele potrzebują umiejętności, aby w elastyczny sposób wspierać ich proces uczenia się.

Edukacja włączająca dąży do wspierania procesu rozwoju każdego dziecka. Należy zawsze brać pod uwagę wszystkie aspekty rozwoju: emocjonalny, poznawczy, twórczy, społeczny, fizyczny, moralny. Jedne dzieci wymagają większego wsparcia emocjonalnego, inne większego wsparcia w nauce, odpowiedniego dostosowania materiału, jeszcze inne większego wsparcia technicznego, takiego jak aparaty słuchowe, maszyny Bregla, lub dostosowań architektonicznych. Zadaniem szkół włączających będzie rozpoznanie i wspieranie różnorodnych potrzeb uczniów.

W edukacji włączającej różnorodność jest wyzwaniem dla nauczyciela do:

- tworzenia właściwego klimatu w szkole i budowania relacji,
- organizowania odpowiedniego wsparcia uwzględniającego indywidualne potrzeby dzieci,
- elastycznego podejścia do nauczania w zakresie treści programowych i metod pracy,
- zmiany w ocenianiu postępów ucznia w kierunku motywacji i wspierania jego rozwoju,
- budowania partnerskich relacji z rodzicami.

Te nowe wyzwania stawiają przed nauczycielem konieczność stałego poszerzania wiedzy i doskonalenia swojej kompetencji.

Badania prowadzone w oświacie wykazały, iż efektywność nauczania wzrasta wraz ze wzrostem kompetencji o charakterze wspierającym. Potwierdziły to działania zrealizowane w CMPPP w ramach pilotażu, a następnie projektu „Szkoła dla Wszystkich”. Wsparciem dla dyrekcji szkoły i nauczyciela był zespół wspierający powoływany w szkołach, w których są uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Skład zespołu wspierającego:

- dyrektor szkoły lub jego zastępca
- przedstawiciel samorządu
- pedagog szkolny
- psycholog szkolny lub z poradni psychologiczno-pedagogicznej
- nauczyciel (wychowawca)
- pedagog specjalny (oligofrenopedagog, surdopedagog, tyflop pedagog)
- logopeda
- terapeuta pedagogiczny (reeducator)
- inni (np. rodzice, rehabilitant, lekarz).

Skład zespołu powinien być uzależniony od rzeczywistych potrzeb uczniów.

Zadania zespołu wspierającego:

- udział w określaniu priorytetowych zadań związanych z obecnością dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi (np. określanie potrzeb ucznia, liczby godzin z dodatkowym nauczycielem w klasie, liczby godzin zajęć indywidualnych, ocenianie,

obecność opiekuna podczas dowozu do szkoły),

- współdziałanie w monitorowaniu osiągnięć dziecka: postępów w nauce, nabywania umiejętności życiowych, społecznych, emocjonalnych,
- współtworzenie i nadzorowanie efektywności IPE (Indywidualnego Planu Edukacyjnego), dostosowanie treści programowych do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia,
- pomoc w rozwiązywaniu bieżących problemów, wspieranie psychologiczne nauczyciela wychowawcy,
- udzielanie wskazówek metodycznych (pomoc w przygotowywaniu sprawdzianów, prac domowych, ustalanie wymagań, kryteriów oceniania),
- bezpośrednie wspieranie specjalistyczne w określonych zakresach (np. terapia pedagogiczna, zajęcia logopedyczne, inne zajęcia o charakterze terapeutycznym), sytuacjach (np. wspieranie na wybranych lekcjach, wycieczkach, uroczystościach) i formach (np. zajęcia indywidualne lub grupowe),
- włączanie rodziców do planowania wszelkich działań związanych z edukacją i rozwojem dziecka.

Nauczyciel wspierający:

- traktuje uczniów szacunkiem,
- zna dobrze słabe i mocne strony każdego ucznia oraz jego sytuację rodzinną,
- stawia jasne i uczciwe wymagania dostosowane do potrzeb i możliwości ucznia,
- daje dzieciom możliwość wyboru w procesie uczenia,
- zachęca, pomaga i daje pozytywne informacje zwrotne,
- troszczy się, jest ciepły, serdeczny i pokazuje, że zależy mu na uczniu,
- jest przede wszystkim nauczycielem dziecka, a nie tylko nauczycielem przedmiotu.

W szkołach specjalnych i integracyjnych specjaliści byli zatrudnieni ze względu na potrzeby dzieci, prowadzili z dziećmi zajęcia, takie jak: rehabilitacja, rewalidacja, reedukacja.

Te działania są istotne, ale jak wykazały badania nie są one w pełni efektywne ze względu na ich małą częstotliwość (raz w tygodniu, a nawet raz w miesiącu). Dziecko wymaga stałych prawidłowych oddziaływań, co mogą zapewnić mu osoby najdłużej z nim przebywające i emocjonalnie zaangażowane, czyli rodzice i nauczyciele. A zatem zadaniem specjalistów pracujących w szkole jest przekazać nauczycielom wiedzę specjalistyczną i umiejętności, które będą istotne i ważne w codziennym postępowaniu z dzieckiem i w nauce.

A zatem nowe zadania specjalisty w szkole są następujące:

- jest on stałym doradcą nauczycieli, uczniów i rodziców,
- dzieli się wiedzą i umiejętnościami organizacyjnymi i społecznymi ułatwiającymi akceptację i adaptację niepełnosprawności dziecka,
- wspólnie z nauczycielami i rodzicami dokonuje pełnej diagnozy funkcjonalnej i interakcyjnej dziecka,
- pobudza nauczycieli do samodzielnego twórczego działania,
- pomaga nabywać nowe kompetencje dotyczące radzenia sobie z dzieckiem z określonym rodzajem niepełnosprawności,
- utwierdza nauczycieli w jego pozytywnych osiągnięciach, ale również zwraca uwagę na błędy,
- pomaga rodzicom i nauczycielom w rozwiązywaniu bieżących problemów wychowawczych i dydaktycznych,
- wspólnie wypracowuje optymalne rozwiązania podczas zajęć superwizyjnych,
- opracowuje wspólnie z rodzicem i nauczycielem Indywidualny Plan Edukacyjny dla dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego,
- zachęca nauczycieli do stosowania wsparcia rówieśniczego (tutoring rówieśniczy),
- animuje budowanie koalicji na rzecz ucznia z SPE (specjalnymi potrzebami edukacyjnymi).

Są to nowe kierunki działań dla specjalistów, które oznaczają mniej pracy z dzieckiem, a

więcej na rzecz dziecka; głównie ma być on animatorem wsparcia udzielanego rodzicom i nauczycielom.

Specjalista ma pomagać nauczycielowi, by ten stawał się terapeutą, czyli patrzył na dziecko w sposób całościowy, a nie przez pryzmat jego niepełnosprawności, by pomagał w zdobywaniu samodzielności, niezależności i pewności siebie.

Aby cele edukacji włączającej mogły być realizowane, konieczne jest zaangażowanie wszystkich nauczycieli. Jest to radykalna zmiana poglądu, że za dzieci niepełnosprawne odpowiadają specjaliści, a także odejście od wymagań obecności nauczyciela specjalnego lub wspomagającego na każdej lekcji na rzecz stałej współpracy nauczycieli ze specjalistami i brania odpowiedzialności za każde dziecko w klasie.

Przygotowanie nauczycieli do pracy w szkołach włączających to wyrobienie w nich nawyku patrzenia na trudności w nauce ich uczniów w sposób twórczy i konstruktywny. Trudności uczniów mają powodować refleksje u nauczyciela, co należałoby zmienić w swojej pracy, wymaganiach, metodach, postępowaniu. Chodzi o to, aby nauczyciel poszukiwał przyczyn tych niepowodzeń, obserwował reakcje ucznia i znajdował sposoby, dzięki którym następuje poprawa (M. AINSCOW 2000).

Doświadczenia wielu krajów pokazują, że większość dzieci niepełnosprawnych nie wymaga specjalnych metod, ale może być uczona dobrymi, jasnymi, dostępnymi metodami nauczania, takimi jak metoda projektów, współpraca i wsparcie rówieśnicze, które zachęcają do aktywnego uczestnictwa w lekcjach.

Autor: Jadwiga Bogucka, *Edukacja włączająca jako wyzwanie i szansa dla szkół*, w: *Szkoła równych szans. Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej - budowanie systemu wsparcia i pomocy*, Wrocław 2010.